

Kazimierz Ostrowski

Nabywanie i utrwalanie postaw wychowawczych w toku oddziaływań behawioralnych

Nauczyciel i Szkoła 3-4 (36-37), 181-192

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Nabywanie i utrwalanie postaw wychowawczych w toku oddziaływań behawioralnych

Wspomaganie wychowanka w urzeczywistnianiu jego osiągnięć dydaktycznych i wychowawczych jest zadaniem trudnym, ponieważ nauczyciele powinni w sposób kompleksowy realizować zadania wychowawcze, dydaktyczne oraz opiekuńcze względem uczniów. Wykształcenie pedagogiczne oraz nabyta specjalność nauczycielska stanowią dualistyczny kompleks warsztatowy, który kreuje przebieg procesu dydaktyczno-wychowawczego. Działalność wychowawcza i dydaktyczna w szkole posiada celowy i zorganizowany charakter. Uczniowie poddawani są różnorodnym wpływom i bodźcom pedagogicznym, które mają kształtować odpowiedni poziom osiągnięć dydaktycznych oraz dojrzałość społeczną. Proces pedagogiczny stanowi pewien rodzaj wspólnoty, w której następuje urzeczywistnianie perspektywnej postawy młodego człowieka. Jednak sytuacja jednostki w społeczności szkolnej wywołuje szereg zachowań, niekoniecznie zgodnych z założonymi celami wychowawczymi. Mogą to być zachowania negatywne, takie jak: przydzielanie różnym podmiotom roli outsidera, przemoc grupowa w formie mobbingu, uskutecznianie zjawiska „zwały” (inaczej „dorwać belfra”), alkoholizm, nikotynizm i narkomania, różna przejawy agresji jawnej i ukrytej, naruszanie cudzej własności, świadome mijanie się z prawdą oraz trudności natury seksualnej.

Powstające często trudności wychowawcze rozpatrywać można z punktu widzenia:

- konfliktowych stosunków społecznych z rówieśnikami i dorosłymi;
- wewnętrznej dezintegracji w sferze osobowości, charakteryzującej się m.in. zgłaszaniem nieuzasadnionych pretensji i przeżywaniem w nadmiarze konfliktów wewnętrznych;
- sprawiania nauczycielom ekstremalnie negatywnych doświadczeń pedagogicznych;
- określonych braków osiągnięć w nauce szkolnej¹.

Trudności procesu pedagogicznego są symptomem braku zdobywania przez wychowanka pożądanego doświadczenia. „Dopóki wychowawca i wychowanek zachowują swą rolę podmiotową i potrafią razem ustalić swą linię działania, a więc przyjmują wspólny program na zasadzie uzgodnień,

¹ M. Łobocki, *Trudności wychowawcze w szkole. Zapobieganie i przeciwdziałanie*, Warszawa 1989, s. 10.

ich interakcja odbywa się bez zakłóceń. Gdy jednak którykolwiek z partnerów interakcji traci poczucie swej sprawczości i poczucie kontroli nad zdarzeniami (najczęściej dotyczy to dziecka), interakcja zachodząca między nimi zostaje zaburzona lub zerwana².

Młodzież ulega także naciskom grupy rówieśniczej, co niejednokrotnie powoduje wyzwolenie postaw chwilowych, skutkujących konfrontacyjnym zachowaniem wobec nauczyciela. Codzienna praktyka życia szkolnego ukazuje również uchylanie się uczniów od wszelkiej odpowiedzialności za inicjowanie nieposłuszeństwa i łamanie praw synergii wychowawczej. Zatem dobra organizacja pracy dydaktyczno-wychowawczej uczniów wymaga wypracowania przez nauczycieli odpowiednich strategii wpływu, powiązanych z określonymi metodami oddziaływań wychowawczych.

W tym świetle nauczyciele powinni zaznajamiać się, analizować i wdrażać do praktyki oświatowej zagadnienia ujmujące:

1. **Teorie osobowości**

- teoria psychoanalityczna,
- teorie psychospołeczne,
- personologia Murraya,
- teoria organicystyczna,
- lewinowska teoria pola,
- teoria bodźca–reakcji,
- skinnerowska teoria wzmacniania sprawczego.

2. **Nurty wychowawcze**

- pedagogika społeczno-personalistyczna,
- pedagogika niedyrektywna,
- pedagogika nieautorytarna,
- pedagogika radykalnego humanizmu,
- pedagogika emancypacyjna,
- pedagogika międzykulturowa,
- pedagogika analityczno-krytyczna,
- animacja pedagogiczna (systematyka wg Śliwerskiego).

3. **Metody oraz techniki oddziaływań wychowawczych**

- metoda modelowania,
- metoda zadaniowa,
- metoda perswazyjna,
- metoda nagradzania i karania,
- metody strukturalne i sytuacyjne,
- metody oddziaływań grupowych,
- techniki wymiany opinii,
- techniki oparte na dramatyzacji,
- techniki wzmacniania pozytywnego i negatywnego,
- techniki oddziaływań niewerbalnych,

² A. Gurycka, *O sztuce wychowania dla wychowawców i nauczycieli*, Warszawa 1997, s. 70.

– techniki organizowania czasu wolnego (systematyka wg Łobockiego).

4. **Metody urozmaicające proces dydaktyczny**

- burza mózgów,
- analiza SWOT,
- debaty i dyskusje klasowe,
- kontrakt,
- planowanie zmiany,
- gry dydaktyczne,
- portfolio,
- sesja plakatowa,
- piramida priorytetów itp.

Na tym tle jedną z bardziej skutecznych metod w niwelowaniu trudności wychowawczych jest postępowanie behawioralne. Postępowanie to uwzględnia teorię bodźca–reakcji, przy czym „szczególną rolę w umiarkowanej koncepcji behawiorystycznej przywiązuje się do tzw. warunkowania instrumentalnego, polegającego na stosowaniu wzmocnień pozytywnych lub negatywnych. Pierwsze z nich obejmują takie oddziaływania, które zwiększają tendencję do powtórzenia spontanicznie lub celowo zaistniałych reakcji pożądaných; przybierają one formę pochwały, uznania, nagradzania materialnego czy innych sposobów gratyfikacji. Wzmocnienia negatywne, stosowane podczas zachowań niepożądanych, mają na celu ich zahamowanie”³. Ważnym zadaniem w projektowaniu pedagogicznym jest badanie i analizowanie zależności między bodźcami i reakcjami w określonych sytuacjach szkolnych uczniów. „Zależność tę można ująć w schemacie S–R, w którym litera S oznacza bodziec (*stimulus*), zaś litera R oznacza reakcję. Można to również wyrazić za pomocą formuły R (fS), co oznacza, że reakcja (R) jest funkcją (f) bodźca (S). W formule bodziec ten traktowany jest jako zmienna niezależna, zaś zachowanie jako zmienna zależna”⁴. Koncepcja S–R zakłada, że człowiek stanowi układ zewnątrzsterowny. Zachowanie jednostki jest – w tym wypadku – w większej części kontrolowane przez środowisko aniżeli autonomicznie.

Behawioryzm wytworzył paradygmat naukowy, zgodnie z którym psychologia i pedagogika – podobnie jak fizyka – powinny być naukami całkowicie obiektywnymi, które badają relacje między zjawiskami obserwowalnymi. Ponieważ jedynie bodźce zewnętrzne są obserwowalne i mierzalne, tylko one mogą być przedmiotem analizy⁵. Stwierdzenie to jest pewną półprawdą, lecz praktycyzm pedagogiczny powinien ujmować zjawiska obserwowalne jako istotną drogę metodologiczną do pracy wychowawczej. W tym świetle prezentują badania własne dotyczące metody konstruowania reakcji ucznia poprzez stosowanie behawioryzmu pedagogicznego.

³ M. Łobocki, *Teoria wychowania w zarysie*, Kraków 2004, s. 65.

⁴ T. Tomaszewski, *Główne idee współczesnej psychologii*, Warszawa 1998, s. 40.

⁵ J. Koziół, *Koncepcje psychologiczne człowieka*, Warszawa 1995, s. 29.

Cel badań

Celem badań było dokonanie retrospekcji postępowania pedagogicznego o akcencie behawioralnym (2004/2005; 2005/2006; Gimnazjum nr 32 w Bydgoszczy). Na tym tle dokonuję analizy i deskrypcji wpływu działań behawioralnych w warunkach szkolnych na eliminowanie lub wygaszanie określonych deficytów wychowawczych. Cel poznawczy związany jest z ukazaniem określonej metody wychowawczej i siłą jej wpływu na kształtowanie postaw oraz nawyków uczniów gimnazjum.

Materiał i metoda badawcza

Materiał badawczy stanowili chłopcy gimnazjum. Ich destrukcyjne zachowania na lekcjach wychowania fizycznego lub w tzw. czasie pozalekcyjnym (przerwy, koniec lekcji, droga do domu) podlegały oddziaływaniom behawioralnym, a skutek wychowawczy odnotowywany był w arkuszu spostrzeżeń nauczyciela. Materiał badawczy ograniczony był pracą jednego pedagoga i w stałych warunkach jego warsztatu pracy. Nauczyciel (autor) jako praktyk szkolnej rzeczywistości w ramach lekcji wychowania fizycznego (stały przydział godzin) oraz godzin doraźnych (j. polski, vos) reagował na wszelkie odchylenia od norm wychowawczych natychmiastowo i asertywnie. Zatem działanie behawioralne charakteryzowało się następującymi zasadami:

- niepozostawianie długu czasowego; szybka reakcja wychowawcza zaraz po zaistnieniu incydentu;
- izolowanie ucznia od grupy; rozmowa diagnozująca w warunkach interakcji nauczyciel-uczeń;
- zastosowanie oddziaływań pedagogicznych o komponentie poznawczym (najczęściej uczeń uzewnętrzniał się na piśmie i dokonywał autorefleksji), emocjonalnym (np. stosowanie technik T. Gordona przy użyciu wypowiedzeń w pierwszej osobie liczby pojedynczej „Jest mi przykro, że tak mówisz” zamiast wypowiedzeń obciążających „Jesteś nieodpowiedzialny i wulgarny”), prakseologicznym (pomoc wychowankowi w odnalezieniu jego miejsce w grupie, w domu; wywoływanie obustronnej autentyczności, czyli uwalnianie się od problemów i gier społecznych);
- nieodsyłanie ucznia do wychowawcy, pedagoga lub dyrektora w myśl zasady „Mój przedmiot, moje pole wychowawcze”;
- w oddziaływaniach wychowawczych kształtowanie poczucia sprawstwa poprzez stosowanie podsumowujących wzmocnień pozytywnych (np. gry tematyczne).

Ścisłe trzymanie się wymienionych zasad stanowiło nauczycielski bodziec behawioralny (S). Budowały go także konsekwencja, asertywność wychowawcza oraz natychmiastowe działanie eliminujące poczucie bezkarności

oraz pozornej przewagi nad nauczycielem. Zachowania uczniów poddanych takiemu wpływowi pedagogicznemu stanowiły wywołaną reakcję (R).

Metodę badawczą stanowiła analiza dokumentów (dokumenty intencjonalnie tworzone). Zapiski nauczyciela poddane zostały kodowaniu statystycznemu, zgodnie z zastosowanym wzoru na współczynnik korelacji Yule'a⁶, gdzie:

$$r = \frac{P_{xy} - P_x \cdot P_y}{\sqrt{P_x \cdot q_x \cdot P_y \cdot q_y}}$$

r – wartość współczynnika Yule'a;

p_{xy} – frakcja elementów, dla których wartości obydwu zmiennych wynoszą „1”;

p_x i p_y – frakcja wartości zmiennych x i y punktowanych „1”;

q_x i q_y – frakcja wartości elementów punktowanych „0”.

W tym świetle wyodrębniono dwa typy zachowań negatywnych, najbardziej charakterystycznych dla wychowanków gimnazjum. Pierwszy typ zachowania oznaczony został „1”. Stanowiły go wszelkiego rodzaju wulgaryzmy słowne jawne i ukryte (tak, żeby nie usłyszał ich nauczyciel), wywołane różnymi sytuacjami szkolnymi. Drugi typ zachowania oznaczony został „0” i powiązany był ze zjawiskiem „dorwać belfra” (było to wywoływanie różnego rodzaju sytuacji, bez wulgaryzmów słownych, które miały na celu wyprowadzić z równowagi emocjonalnej nauczyciela). Tak więc rodzaj zakłóceń jawił się dualistycznie (1;0). Jeżeli po oddziaływaniu pedagogicznym uczeń zmieniał swoją postawę, to skutek behawioralny oznaczony został „1” dla pierwszego typu zachowania oraz „0” dla typu drugiego. Jeżeli natomiast po oddziaływaniu pedagogicznym uczeń nie zmienił swojej postawy, to skutek behawioralny oznaczony został „0” dla pierwszego typu zachowania oraz „1” dla typu drugiego.

W tym ujęciu wyodrębniono problem badawczy, który zawierał się w pytaniu: Jaka istnieje zależność między działaniami behawioralnymi (przy określonych zasadach postępowania) a modyfikacją zachowania ucznia do nabywania nawyków społecznie pożądanych?

Wyniki badań i wnioski

W przeciągu ostatnich dwóch lat pracy zawodowej autor odnotował dwadzieścia osiem przypadków związanych z deficytem wychowawczym uczniów. Motywy zachowań destrukcyjnych miały podłoże: kulturowe, dydaktyczne, rodzinne oraz nacisku grupowego. Zależność między podjętymi działaniami behawioralnymi a skutkiem wychowawczym przedstawiają tabele 1–4.

⁶ B. Niemierko, *Testy osiągnięć szkolnych. Podstawowe pojęcia i techniki obliczeniowe*, Warszawa 1975, s. 82.

Tab. 1. Zależność między działaniami behawioralnymi (przy dychotomicznym rodzaju zakłóceń) a wywołanym skutkiem wychowawczym. Gimn. nr 32 w Bydgoszczy, sem. r. szk. 2004/2005.

Uczniowie	Rodzaj zakłóceń	Skutek behawioralny
M.S.	1	1
R.W.	1	1
S.L.	0	0
M.R.	1	1
L.S.	1	0
P.S.	0	0
P.D.	1	1
$r = 0,73$		

Tab. 2. Zależność między działaniami behawioralnymi (przy dychotomicznym rodzaju zakłóceń) a wywołanym skutkiem wychowawczym. Gimn. nr 32 w Bydgoszczy, sem. r. szk. 2004/2005.

Uczniowie	Rodzaj zakłóceń	Skutek behawioralny
K.S.	1	0
S.P.	1	0
K.O.	0	0
W.K.	0	0
P.S.	1	1
A.S.	1	1
P.R.	1	1
S.K.	1	1
$r = 0,58$		

Tab. 3. Zależność między działaniami behawioralnymi (przy dychotomicznym rodzaju zakłóceń) a wywołanym skutkiem wychowawczym. Gimn. nr 32 w Bydgoszczy, sem. r. szk. 2005/2006.

Uczniowie	Rodzaj zakłóceń	Skutek behawioralny
M.R.	1	1
L.S.	1	1
P.S.	0	0
W.K.	0	0
S.M.	0	0
$r = 1$		

Tab. 4. Zależność między działaniami behawioralnymi (przy dychotomicznym rodzaju zakłóceń) a wywołanym skutkiem wychowawczym. Gimn. nr 32 w Bydgoszczy, sem. r. szk. 2005/2006.

Uczniowie	Rodzaj zakłóceń	Skutek behawioralny
P.S.	1	1
P.R.	1	1
M.S.	0	1
P.N.	0	0
P.M.	1	1
Z.K.	0	0
R.U.	1	1
P.B.	1	0
$r = 0,47$		

Materiał empiryczny przedstawiony w tabelach wykazuje korelację między działaniami behawioralnymi a skutkiem wychowawczym. Korelacja przybiera wartości od poziomu przeciętnego ($r=0,47$) do pełnego ($r=1$). W ten sposób uczeń przyswaja zachowania społeczne – poprzez poddanie go przemyślanym bodźcom wychowawczym wywołującym pożądaną submisję.

Należy przy tym pamiętać, że sama możliwość obserwowania zachowania innych ludzi nie musi prowadzić do wyuczenia się pożądaných reakcji ani też – skoro już zostały wyuczone – do rzeczywistego wykonania tych reakcji w stosownych sytuacjach. Aby nastąpiło uczenie się, obserwator (uczeń) musi zwracać uwagę na sygnały, jakie dostarcza model (nauczyciel). Wiele różnych czynników decyduje o tym, czy model jest w stanie przyciągnąć uwagę obserwatora⁷.

W myśl dokonanych refleksji autor przedstawia schemat działania wychowawczego, dotyczącego zaistniałej sytuacji, wywołanej negatywną postawą ucznia – P.R.

Recepcja stanu rzeczy

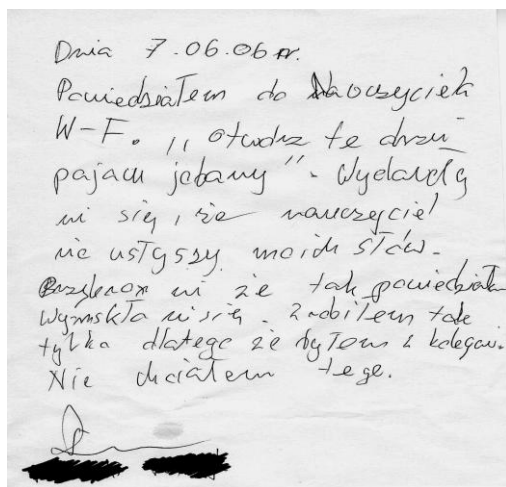
Po zakończonej lekcji wychowania fizycznego, w drodze do szatni gimnastycznej, uczeń używa wulgarnego sformułowania. Wypowiada je półgłosem – sądząc, że nauczyciel nie usłyszy wulgaryzmu bądź słysząc, zbagatelizuje wypowiedzenie. Nauczyciel jednak przejawia natychmiastową reakcję i poleca uczniowi osobiste stawienie się w trakcie przerwy do wyznaczonego pomieszczenia. W przypadku odmowy nauczyciel informuje ucznia, że powiadomi telefonicznie rodziców o niewłaściwym zachowaniu ich syna.

⁷ C. Hall, G. Lindzey, *Teorie osobowości*, Warszawa 2001, s. 568.

Eksplikacja, czyli próba wyjaśnienia przyczyn i warunków istniejącego stanu rzeczy

Nauczyciel przeprowadza z uczniem rozmowę, stosując animację pedagogiczną (pedagog aranżuje rozmowę pod kątem uzewnętrznienia motywów działania wychowanka). Często padają stwierdzenia: Jest mi przykro, że tak się zachowujesz. Każdy ma prawo do błędów. Może na moich lekcjach stosuję niezrozumiałe wymogi, które cię denerwują itp. W tym wypadku system wypowiedzi jest tak skonstruowany, że wzrasta „samoaktualizacja” ucznia do uzewnętrznienia jego niewłaściwych zachowań. System wypowiedzi świadomie pomija drugą osobę liczby pojedynczej, co prowokuje wychowanka do otwartości i autentycznego dialogu z nauczycielem. Następnie pedagog zachęca ucznia do pisemnej bądź rysunkowej formy wypowiedzi zaistniałej negatywnej sytuacji.

W tym momencie uruchamiany jest pedagogiczny konstrukt kategoryzowania zdarzeń, czyli sposób postrzegania, konstruowania lub interpretowania zdarzeń⁸. W tym świetle autor przedstawia poniżej autentyczną wypowiedź ucznia, dotyczącą autorefleksji odnośnie omawianego przypadku.

Korekta wychowawcza

Jeśli jest to możliwe, powinno dostrzegać się – nawet w sytuacjach skrajnego deficytu wychowawczego – pozytywne strony doświadczeń społecznych wychowanka. Na podstawie przedstawionej krótkiej wypowiedzi autor podkreślił jej pozytywne ogniwa:

⁸ A. Pervin, P. John, *Osobowość – teoria i badania*, Kraków 2002, s. 417.

- Cieszę się, że jednak darzysz mnie szacunkiem. Świadczy o tym wielka litera – N użyta w pierwszym zdaniu.
- Jeżeli jest ci przykro z tego powodu, to z pewnością twój repertuar słowny ulegnie poprawie.
- Rozumiem, że tego nie chciałeś, natomiast chciałeś zaistnieć w oczach grupy. Pamiętaj, nie rezygnuj dla innych ze swojej tożsamości.
- Zauważyłem, że sam wulgaryzm pojawił się trochę niechcący.

Przytoczone zdania delikatnie omijają stereotypową krytykę nauczycielską. Zaczynają tworzyć płaszczyznę rozbijającą ukrytą wrogość ucznia. Z życia codziennego wiemy, że krytyka jest drażliwą sprawą. Nawet taktownie przedstawiona krytyka może boleć. Ból ten może służyć temu, byśmy wyciągnęli z krytyki wnioski i zmienili własne postępowanie. Im mniejsze jest u kogoś poczucie własnej wartości, tym pewniejsze jest, że będzie on odpierał krytykę albo też przejdzie do kontrataku. Autor w czasie pozalekcyjnym, podczas krótkich sesji wychowawczych, przeprowadził z uczniem określone zabawy tematyczne.

Na przykład „Test złości” uświadamia jednostce, że złość należy do trudnych uczuć, które mogą bardzo obciążać nasze związki. Często reagujemy złością, jeśli czujemy się słabi, zranieni albo odrzuceni. Jeśli nasi oponenci również się złością, wtedy natychmiast znajdujemy się w samym środku bezowocnej kłótni. Zdolność okazywania złości może być pomocna w niektórych sytuacjach, jeśli na przykład musimy odeprzeć atak. Ale o wiele częściej odczuwamy złość, ponieważ reagujemy zbyt wrażliwie. A kiedy jesteśmy rozszuszczeni, tracimy naszą zdolność wczucia się w położenie innych oraz niezręcznie się komunikujemy⁹. Inne zabawy tematyczne dotyczyły profilaktyki agresji i prowokacji.

Im bardziej różnorodne były sytuacje, w których jednostki przejawiały określone deficyty wychowawcze, im częściej sytuacje te powtarzały się oraz im bardziej konsekwentnie jedne zachowania były w nich wzmacniane, a inne wygaszane (przy określonej systematyce oddziaływań wychowawczych), tym lepsze były efekty behawioralne. W tym świetle warto przytoczyć pożądane warunki pedagogiczne, dokonujące modyfikacji wychowawczych:

- jednostka powinna mieć dostatecznie silne motywy zewnętrzne, przechodzące w wewnętrzne, które pobudzą ją do określonej aktywności;
- wszelkie próby wywołania motywacji do zmiany postawy za pomocą mało przemyślanych i destrukcyjnych nakazów nauczycielskich muszą przynosić regularne niepowodzenia wychowawcze;
- jednostka powinna zostać wdrożona do ukierunkowanej wychowawczo aktywności poprzez skojarzenie bodźca z reakcją, która tworzy nawyk unikania zachowań nieakceptowanych przez otoczenie społeczne.

⁹ K. Vopel, *Kreatywne rozwiązywanie konfliktów*, Kielce 2003, s. 226.

W autorskim opisie sytuacji wychowawczych warunkowanie instrumentalne stanowiło proces asertywnych oddziaływań pedagogicznych, dzięki któremu cechy reakcji były determinowane przez jej konsekwencje. Ponadto postawy uczniów profilowane były poprzez proces systematycznej desensytyzacji, to jest stosowanie metody, w której wiąże się reakcję przeciwstawną (relaksację) z bodźcami poprzednio wywołującymi niepewność lub lęk. Bodźcami lękowymi były natychmiastowe działania nauczyciela w formie: kryptoszantażu (musisz nawiązać kontakt z nauczycielem, bo inaczej powiadomi on rodziców o negatywnym zachowaniu), izolowania ucznia od grupy, sprowokowania obawy ucznia przed potencjalną surowością dialogu w interakcji bezpośredniej z nauczycielem. Natomiast reakcja przeciwstawna wywołana była komponentem poznawczym, emocjonalnym oraz prakseologicznym w powiązaniu z prostymi zabawami tematycznymi.

W ten sposób wytworzył się nawyk recepcji nauczyciela przez uczniów jako jednostki pragmatycznej, nieustępliwej, stosującej terapię kosztem czasu wolnego wychowanków. Czynniki te z pewnością przyczyniły się do zmiany postępowania wychowawczego oraz mierzalnej konsekwencji częstości występowania reakcji pożądaných.

Przytoczone badania własne oraz wybrany schemat sytuacyjny metody behawioralnej ilustrują praktyczną stronę pedagogiki w stosowaniu działań prewencyjnych oraz wspomagających rozwój wychowanków. Pisemna projekcja ucznia z wulgaryzmem słownym to tylko jedna z wielu sytuacji, z jakimi spotykają się na co dzień nauczyciele. Uprawiając pedagogikę praktycznej użyteczności, nie można udawać, że kierowanie wychowawcze pozbawione jest elementów trudnych, bulwersujących czy wręcz traumatycznych. Bagatelizowanie czynności pedagogicznych w celu przywrócenia homeostazy psychopedagogicznej w zdarzeniach problematycznych, stanowi poważne zaniedbanie etyczne oraz formalnoprawne zawodu nauczyciela. „Nauczyciel znajduje się więc zwykle w polu różnych oczekiwań dotyczących tego, jakiego rodzaju oddziaływanie wychowawcze ma podejmować w trakcie realizacji pracy dydaktycznej w klasie”¹⁰.

Młodzi ludzie, szczególnie w okresie dorastania, poszukują usilnie własnej tożsamości. Stąd też ich tendencja do eksperymentowania, asymilowania niekonwencjonalnych doznań, łamanie barier kulturowych i poszukiwania granic osobistej wolności. Te granice trzeba im wyraźnie określić, bo w przeciwnym razie mogą zostać uruchomione mechanizmy ekspansji społecznej z akcentami przemocy jawnej lub ukrytej.

Na tym tle błędy dorosłych bezlitośnie obnażane są przez środki masowego przekazu. Poniższe porażki szkoły powinny zatem zmusić nadzór i nauczycieli do wypracowania prewencyjnych procedur pedagogicznych, niezrządkiem ujmujących kanon behawioralny.

¹⁰ A. Janowski, *Pedagogika praktyczna*, Warszawa 2004, s. 27.

- Grupa gimnazjalistów z Gdańska, na oczach całej klasy, dokonała symulacji ekscesu erotycznego. Ania S. nie wytrzymała psychicznie tego upokorzenia i popełniła samobójstwo. Bylling klasowy wobec uczennicy trwał od dłuższego czasu. Drastyczne prześladowanie uczennicy gimnazjum i zaniebdanie podstawowych obowiązków pedagogicznych (nauczyciel za zgodą nadzoru szkoły pozostawia klasę bez opieki) w efekcie doprowadziło do samobójstwa czternastolatki. Zdaniem ministra Giertycha nieobecność nauczyciela na lekcji była wielkim przestępstwem edukacyjnym. Dlatego wprowadzany oświatowy program wychowawczy „Zero tolerancji” będzie obejmował nie tylko uczniów, ale i nauczycieli („Dziennik”, 30.10.2006).
- W Miastku gimnazjaliści wyprowadzili na korytarz nauczyciela muzyki i popychali go dla zabawy. „Obijanie” nauczyciela sprawiało im wielką przyjemność (Program Uwaga!, 20.03.2006).
- Poniżany przez kolegów gimnazjalista z Włocławka powiesił się w swoim mieszkaniu. Pluli na niego, naśmiewali się, obrzucali wyzwiskami. Dlaczego? Bo był bardziej wrażliwy niż oni. Pierwszą próbę samobójczą 15-letni Adrian S. podjął na tydzień przed swoją śmiercią. Gimnazjalista właśnie okręcał skakankę wokół szyi, gdy do pokoju weszła jego mama. Prerażona kobieta zmusiła chłopaka do rozmowy. Dopiero wtedy wyszły na jaw jego problemy. Pedagodzy szkolni, dzielnicowy oraz inne zainteresowane osoby podjęli próbę ratowania chłopca. Pomimo wyraźnego porozumienia Adrian S. dokonał aktu samobójstwa („Express Bydgoski”, 29.11.2006).
- W Liceum Zawodowym w Skarżysku Kamiennej uczeń podczas przerwy uderza nożem kolegę. Ostrze mija o milimetry serce. Uszkodzone zostało płuco, co spowodowało odmę. Według relacji uczniowie przepychali się, klasa się śmiała i to właśnie spowodowało wyciągnięcie noża (Program Interwencja, 11.01.2004).
- Nauczyciel jednej z wrocławskich szkół został uderzony w twarz i w tył głowy za to, że wystawił kilka ocen niedostatecznych z języka angielskiego jednej z uczennic. Sprawcą incydentu był chłopak licealistki (Program Uwaga!, 03.04.2006).

Nasuwa się spostrzeżenie o konieczności większego upracticznienia obszarów teorii wychowania na rzecz zapewnienia pożądanej płynności pracy wychowawczej. Istotnym warunkiem skutecznego wychowania jest poznanie i doświadczalne zgłębianie różnorodnych metod wychowawczych, które stanowić powinny nierozzerwalne ogniwo łączące się z pracą dydaktyczną nauczyciela. Nie ulega wątpliwości, że wielostronne przygotowanie nauczyciela oraz zoperacjonalizowane podejście wychowawcze mogą efektywnie wpływać na rozwijanie i kształtowanie postaw czy zachowań moralnie i społecznie pożądanych. Cała intencjonalność pedagogiczna, czyli świadomość celów i metod prewencji wychowawczych, powinna być wzmacniana pracą badawczą nauczyciela. Same metody czy techniki oddziaływań wychowawczych nie mają w sobie żadnej wartości, jeżeli pozba-

wione zostaną zweryfikowanych empirycznie informacji zwrotnych. Ważne są również zewnętrzne i wewnętrzne prawdy – życia szkoły – odkrywane w toku wspólnych poszukiwań nauczycieli, wychowanków, rodziców oraz nadzoru pedagogicznego.

Bibliografia

- Gurycka A., *O sztuce wychowania dla wychowawców i nauczycieli*, CODN, Warszawa 1997.
- Hall C., Lindzey G., *Teorie osobowości*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.
- Janowski A., *Pedagogika praktyczna*, Fraszka Edukacyjna, Warszawa 2004.
- Kozielecki J., *Koncepcje psychologiczne człowieka*, Wydawnictwo „Żak”, Warszawa 1995.
- Łobocki M., *Teoria wychowania w zarysie*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2004.
- Łobocki M., *Trudności wychowawcze w szkole. Zapobieganie i przeciwdziałanie*, WSiP, Warszawa 1989.
- Niemierko B., *Testy osiągnięć szkolnych. Podstawowe pojęcia i techniki obliczeniowe*, WSiP, Warszawa 1975.
- Pervin A., John P., *Osobowość – teoria i badania*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2002.
- Tomaszewski T., *Główne idee współczesnej psychologii*, Warszawa 1998.
- Vopel K., *Kreatywne rozwiązywanie konfliktów*, Jedność, Kielce 2003.

Summary

The article entitled „An obtaining and preservation of educational attitudes in course of behaviour influences” describes using the S-R pattern in realizing of pedagogic task. Author pays attention that strengthening isn't only for obtaining the reaction but it is for maintaining the obtained behaviour. According to principles of behaviour conception, upbringing consists of reinforcement manipulation – there are prizes and penalties. It causes changing of pupils behaviours. Author of article prefers positive reinforcements because the penalty in educational process doesn't rather eliminate undesired behaviour. It only shuts this behaviour out or stonewalls for some time. Very important condition of effective education and upbringing is getting information and inquiry of different educational methods. It should exist together with didactic work of teacher.

An author describes selected examples of educational and upbringing deficits and opportunities of behaviour interaction. Educating purpose of this article interrelates to concrete educational method and the power of its influence on pupils' forming attitude.